

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Az első latin könyv.

A VKM. 22909/1906. sz. leirata számot vetve azon eredménnyel, mely mai latin tanításunkat követni szokta, a sikertelenség okait a *módszerben* keresi. Latin tanításunk, bármennyire hangsúlyozza is mindenki az «olvasmány alapján», a «gyakorlati alapon», az «induktív módszerrel» való haladást, valójában mégis elsőképen *grammatikai* jellegű. Tankönyveink egy részében meg van a jóakarats az olvasmányokból való kiindulásra irányuló készség, itt-ott közel is járnak kitűzött céljukhoz, de a *közvetlenség* és az *érdekkeltés*, mely a különben elég száraz és merőben új kezdethez életet önt a zsenge elmébe, hiányzik belőlük. Épen ezért tanügyünk vezetőjének figyelme olyan nyelvkönyv felé irányult, mely mindjárt a kezdő fokon a legszebb és leghasznosabb összhangban tudja megoldani a latin tanítás *alaki* és *tartalmi* követelményeit, és a tárgy könnyedségével és érdekességével próbálja elviselhetővé tenni a nyelvi nehézségeket.

Ez a könyv Harold W. Atkinson és J. W. E. Pearce műve: *The First Latin Book* (With twelve coloured illustrations by M. E. Durham. — J. M. Dent et co. London), melynek első kiadása 1902-ben jelent meg, 1906. júliusában pedig már a harmadik.

«Az első latin könyv» négy részre oszlik. Az első rész latin olvasmányokat (Reader), a második angol szöveget latin fordításra (Exercises), a harmadik egy 90 oldalas nyelvtant (Explanatory Grammar) foglal magában, a negyedik pedig a nyelvtan nagyrészt táblázatos összefoglalását (Summary of Grammar) tartalmazza. Ezekhez latin-angol s angol-latin szótár csatlakozik.

A szerzők, azon főbb szempontokról, melyek művük összeállításában vezették őket, az előszóban (V—IX. l.) adnak számot. Kiindulópontul ők is természetesen az anyanyelvet veszik; a nyelvtan tanítását képek segítségével azonnal összekötik a római élet általános ismertetésével. Hogy érdeket keltsenek és ezt fönn is tartsák, összefüggő olvasmányokat adnak, melyek minden izőkben élénk színű, a

figyelmet lekötő s a gyermeknek könnyen megmagyarázható képekhez kapcsolódnak. Jóllehet a szerzők lehetően a gyakorlatból vonják el az egyetemes nyelvi jelenségeket, *nem adnak reményt arra, hogy a nyelvtannal való komoly foglalkozás nélkül meg lehetne a latint tanulni.* — Az anyanyelvvel való összehasonlítások készítik elő az utat a latin tanításhoz. Ha a tanulók anyanyelvük alakjait ismernék, mind a klasszikus, mind a modern nyelvek tanítása alaposabb és gyorsabb lenne. A nyelvtan a könyv külön részében van; a tanár vagy ezt használhatja, vagy az ő saját magyarázatait taníthatja. De a nyomtatott nyelvtani magyarázatok mégis nagyobb hasznára vannak a tanulónak, mert azokra újból hivatkozhatnak, míg a szóbelieket esetleg elfelejti. A latin szórendet a szerzők kezdettől fogva bevezetik, mert így már a kiindulásnál sincs a tanuló nyelvértékének megszerzésében gátolva. A magyarázó képek a római élet egy-egy nagyobb összefüggő jelenetét ölelik fel mint *festmények*, mert ezek jobb fogalmat adnak a római életről, mint az egyes alakokat egy színben külön-külön ábrázoló képek. A könyv használhatóságát emeli az, hogy amire a tanulónak szüksége van, *egy* könyvben találja meg. Gondoskodtak a szerzők arról, hogy semmit se vigyenek könyvükbe, ami jellemében nem római és nyelvében nem latin. Az első 41 olvasmány egyszerű mondatokból áll, a többi pedig összetettekből s így elvezetnek az utóbbiak ahhoz a ponthoz, amidőn már Caesar olvasása megkezdődhetik. Ezután a szerzők műnyelvükről, szótáruk használatáról és a kvantitások jelzéséről számolnak be.

Alapelveiknek ez tömör összefoglalása, melyből egyszersmind látható, hogy jórészüik megegyezik azon követelményekkel, melyeket a mi Utasításaink is előírnak.

Hogy könyvükhöz más nyelvtanok is használhatók legyenek, a gyakoribb latin nyelvtanok (Kennedy, Postgate, Allen nyelvtanai) megfelelő fejezeteire táblázatokban utalnak.

Az első osztály első latin óráira való *bevezetés* (Introduction 1—4 l.) érékkeltés célját szolgálja. *Közvetlen* tartalmával nagyon hatásosnak mutatkozik, ügyesen adja meg a tanárnak azt az eszközt, mellyel figyelmet kelthet merőben új tárgya iránt. Miután a legegyszerűbb módon megvilágítják a szerzők a római nép és nyelv történeti fontosságát, hivatkoznak arra, hogy az angol fiúk azért is nagyobb buzgalommal tanulhatják a latint, mert ez a nyelv nagy részt vett az angol nyelv alakításában. Mi természetesen a latin ilyenfajta jelentőségére a kezdő fokon nem hivatkozhatunk, bár a mi nyelvszerkezeteink fejlődésére is hatalmasan befolyt a latin, hanem valami közvetlen egyszerűséggel, szinte naiv módon utalhatunk arra, hogy ez a nyelv volt őseink vallásos, állami és tudományos nyelve egészen a

legújabb időkig. A bevezetés a képekről, mint az érdekkeltés fő eszközeiről, így emlékezik meg: «A képek ebben a könyvben segíteni fognak benneteket annak megértésében, hogyan éltek a rómaiak. Látni fogjátok, miképen öltözködtek, mennyiben voltak hasonlóak az ő házaik és boltjaik a mieinkhez, minőfajta hajóik voltak, milyen fegyverzetet használtak, hogyan ostromolták a városokat és ünnepelték a nagy, győzelmes vezéreket.»

Könyvünk talán kissé sokat tételez fel a kis tanulókról akkor, midőn e bevezetésben magyarázni próbálja, honnan merítjük ismereteinket a rómaiakról, kik olyan régen éltek. Hivatkozik a latin iratokra, képekre és szobrokra, melyek ránk maradtak; Pompeiire és Herculaneumra, melyeket csak nemrég, 1900 év után ástak ki. Igaz, hogy ezeket is elő lehet adni, de a még meg nem szerzett történeti tájékozódás hiányában csak nagyon óvatosan, valóban naiv módon. Ugyancsak e rövid bevezetésben hívja fel könyvünk az angol tanulókat a Julius Caesarra, ki megkezdte az ő hazájuk elfoglalását. A *nemzeti szempont* kidomborítása, a *tanulónak saját környezetébe való beleállítása* csak nyer értékben, midőn könyve (tanára) figyelemzteti arra, hogy ebből a nagyon régi római világból még most is sok emlék (épület, fürdő, villa, sánc) található hazájában. Ugyanezen motívum nálunk is hasonló módon lehet az első 1—2 óra egyszerű érdekkeltő eszköze.*

Ezek után következik csak a könyv első része, mely az olvasmányokat tartalmazza. Előbb a szokott módon a latin kiejtést s olvasást kell begyakorolni s csak aztán kell kiindulni a *Căsa* című olvasmányból. Az olvasmányokhoz tartozó grammatikai magyarázatokra előjegyzetben utalnak a szerzők.

Minthogy az egész könyv *angol* tanulóknak készült, természetesen, hogy az olvasmányok mondatai olyan nyelvi elemekből vannak összeállítva, melyek az *angol* gyermek nyelvérzékének felelnek meg. Ez a körülmény *mind az olvasmányok, mind pedig* — mint később látni fogjuk — *a nyelvtan gyökeres átdolgozását tenné szükségessé*, ha esetleg nyelvünkre áttütnék. Példaképen vizsgáljuk mindjárt az első mondatot:

Marcus et Tullia villam habent.

Marcus and Tullia a country house have.

Egyik legnehezebb feladat az elemi latin tanításban a nyelvünk szerkezetétől olyannyira elütő *habere* megértetése, s itt mindjárt az első mondat ezt a legkeményebb diót akarja velünk feltöretetni; az

* *Krónikáinkból* készített olvasmányok szintén ezen szempont alá esnek.

angoloknál azonban a *have* azonos szerkezetű s így semmi nehézséget sem okoz. A harmadik mondat ez :

Vilicus cásam *hábítát*.

The steward a cottage *inhabits*.

Ki tudná megmagyarázni ezt a teljesen idegenszerű szerkezetet azoknak, kik néhány napja tanulják a latint? A negyedik mondat már az *intert*, az ötödik a *circumot* vezet be, amelyek szintén helyükre nézve nyelvünk ellentétei.* Már a 2. olvasmány (Quot sunt? How many are there?), a számniveket adja 10-ig. Itt egyszerre egész csomó új magyarázni való akad: 1. számnév után többes; 2. az unus, -a, -um-mal kapcsolatban a *nem* megértetése, ami szintén egyik legnehezebb feladat. A *nem*ek magyarázatát a nyelvtan nagyon későn (17. §.) hozza. Ennek a 2-ik, párbeszédes olvasmány-nak tanításában egy kiváló segítségünk van, ami különben a könyvnek *legnagyobb előnye és újdonsága: a kép*. Nincs úgyszólván mozanata a képnek, mely valami módon a tárgyalásban elő ne fordulna. Ez részint magát a tárgyalást könnyíti meg, mert a teljesen új, soha nem hallott szavak jelenlő, jobban: *jelenített tárgyakhoz kapcsolódnak* s így inkább megszilárdulnak, részint már kis korában megszoktatja a tanulót a műtárgyak részletes és mégis összefoglaló szemléletéhez, ami a középiskoláinkban úgyszólván elhanyagolt *esztetikai nevelés* kiváló eszköze lehet. Az első képhez 10 olvasmány kapcsolódik, melyek, mivel teljesen a házi élet képzetköréből vannak merítve, nagyon beleillenek a kis diák gondolatvilágába és mégis római jellegűek. A következő képek s a hozzájuk fűzött olvasmányok a római ház, vendéglő, kút, pék, ucca, iskola, utazás, tenger, hajó, halászás körül forognak. Közbe van szőve egy aëtopusi mese (Lüpus et agnus), sőt később — ami nagyon felőlő — *Horatius* I. 4. ódája (Solvitur aëris hiems...) és *Catullus*nak Lesbia verebének halálára írt verse.

A 42—77-ig tartó olvasmányok már összetettebb mondatokat tartalmaznak a II. osztály számára. *Tartalmi* szempontból az olvasmányok első felében a római családi és magán élet, a második felében a társas és közélet van feldolgozva Julius Caesar idejéből (trichinium, fali képek, Cicero és Milo, Aeneas fegyverei, tábor, foglyok, Germania, ütközet, polgárháború, városostrom, triumphus), folytonos utalásokkal az angol és latin nyelv különbségeire és a grammatika megfelelő pontjaira.

* Ugyancsak ebben az első olvasmányban egyszerre három, különféle tövű igealak is előfordul (habent, habitat, edunt, currunt), ami a gyermek analógia-érzékét erősen megzavarja.

A latin olvasmányok tárgyát a mi régi tantervünk úgy választotta össze, hogy az I. és II. osztály a római történetből a királyok korszakával, a III. és IV. osztály pedig a köztársaság első századaival, a patricius és plebeius-rend hatalmas viaskodásaival ismerkedett meg. A többi osztályok olvasmányai mind a római történet successiójával párvonalosan haladtak, befejezve Tacitusnak a császárságról adott hatalmas korrajzával. Az új tanterv «a művelődési anyag *szerves összefüggésének* elvi szigorúságát némiképp enyhítve», Cornelius Nepost is bevezeti már a III. osztályba s így a római történetnek az olvasmányokban megnyilatkozó *folytonosságát* megszakítja. Ez a körülmény azt eredményezi, hogy «Az első latin könyv» olvasmányai *tartalmilag* nem ütköznek jelenlegi tantervünkbe.

A könyv II. része gyakorlókönyv, melynek szövege az olvasókönyv megfelelő pontjainak nyelv- és szóanyagából van összeállítva; a szerzők az egyes angol szöveg elé nyelvtani szabályokat is adnak. Mivel az angol nyelv szerkezete közelebb áll a latinéhoz, mint ami teljesen elütő finn-ugor nyelvünk, természetes, hogy a megfelelő magyar olvasmányokban és gyakorlatokban egészen más példákra kell indulni, hogy a könnyebbről nehezebbre, az ismeretesről a kevésbé ismertre haladhassunk. Az induktív tanításmód céljának elérhetése végett egészen más nyelvi jelenségeket kell nekünk előlegeznünk az olvasmányokban, mint a jelen speciális angol nyelvkönyv teszi.

A nyelvtani rész egyszerű, világos és közvetlen, de természetesen folyton az angol nyelvtényeket veszi alapul s az egyes részek eszerint nyernek kidomborítást vagy vékonyabb tárgyalást. Már az *a*-töví névragozásnál ilyesmi is előfordul: *cibus caprae a puella datur* (food is being given to the goat by the girl). A latin *a* és az angol *by* egymásnak teljesen megfelelnek s így már az első lépéseknél közbeszöhetőek, ami nálunk — mint szenvedő szerkezet — csak jóval később következhetik. A tárgyalás folyamán sokszor hasonlít könyvünk a franciával is, ami talán maguknál az angoloknál is a kezdő fokon túlzott.

Kiváló pontja a nyelvtannak az, melyben konkrét utasításokat ad, miként kell kiindulni a fordításban a végzetekből (47. §. How to translate a latin sentence).

A nyelvtan főhibája, hogy voltaképen kettős: *Explanatory Grammar* és *Summary of Grammar*. Míg az *a*-töví névragozást az előbbi 11. §-ában találjuk meg; a példákat viszont az utóbbi 4. (b) §-ában. Ez a szétszórtság és folytonos utalás, lapozás és egybevétel nagyon zavaró lehet a kis diákokra nézve. Az értelmező és összefoglaló nyelvtan könnyen volna egyesíthető.

A First Latin Book átvizsgálása bárkit könnyen meggyőzhet

arról, hogy *nem oly radikális a különbség közte és a mi latin nyelv- és olvasó könyveink között.* Nagyobb benne a közvetlenség, az egyik nyelvi jelenségről a másikra való átmenet, a gyermeknek sajátos világához való alkalmazkodás, az egyszerűség, a tartalom érdekkeltése és a kivitel előkelősége, mint a mi eddigi könyveinkben. Különösen *egy* kiválóságának átvétele járhat nagy didaktikai haszonnal: a színes, jeleneteket ábrázoló képek és az olvasmányok szerves kapcsolata, ami egzszersemind azt eredményezi, hogy a latin nyelv mintegy élő használatban van feltüntetve és hogy a római nép életének s gondolkodásmódjának, társadalmi s műveltségi viszonyainak megismerésére már az első lépéseknél könnyű szerrel jut a tanuló. Cserép, Molnár Ervin, Rácz Soma stb. olvasókönyveiben is találunk ugyan képeket, de ezek az olvasmánynak úgyszólván csak egy-egy szavához vagy jelenetéhez fűződnek, de felvételük mint *módszeres elv* nem szerepel.

«Az első latin könyv» esetleges magyar átdolgozása nagy munkát igényel; jó nagy részét, ha nyelvünk szerkezetéhez s a hazai viszonyokhoz alkalmazzuk, *egészen újonnan kell megalkotni*, amint a fönnebbi példákából kitűnik. A módszeres próbálkozások eredményét nagy érdekléssel várhatjuk.

Dr. Kornis Gyula.